

והנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לכל איש ירא להניח לראש פנה ויסוד לכל מצות ה' אשר יחפוץ לקיימן רק למען שמו הגדול הוא שיהיה בידו מלאכה להתפרנס בו מיגיע כפו ולא יצטרך לבריות ולחם אנשים לא יאכל, ואז כל אשר יעשה ממצות ה' יעשה למען שמו בלבד ולא יתערב בו התקוה מן הבריות ולא יתיפה להם ולא יחניף אותם ולא יירא מהם, גם יבטח שלא יתבטל בשום יום מעבודת ה' כי פרנסתו מצויה ויהי טרף בביתו ובעירו לא ישכב עד יאכל מיגיע כפו כי לא ימוש טרף מכל בעל מלאכה, ולא יצטרך לטלטל עצמו בדרכים רחוקים ובארצות אחרים לבקשת מחיתו, אשר עלי דרך בטל האדם בהכרח מעבודת ה' כידוע אשר אין דרך לנטות ולפנות לתורה ולתפלה בכוונה אם איש נודד ממקומו ובדרכו יצא, ומטעם הזה הוא מחוייב ללמד לכל בניו אומנות לעשות באיזה מלאכה להתפרנס בו, כאשר אמרו רז"ל הקדושים והחכמים (פרק האשה נקנית) כשם שחייב האב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות:

ורע עלי המעשה והמנהג של גסות רוח בדורות הללו שרוב בני עמנו אינם רוצים ללמד אומנות לבניהם, באמרם בגאווה ובגודל לבב כי חרפה היא לנו האומנות, רק העיסקא במשא ומתן ומסחר הרוכלים כדרך התגרים זהו כבוד ויפת בסחר לבם, ולבסוף כשלא יצליחו במשא ומתן מחמת רוע המזל כי יש מזל לישראל לכל יחיד כאשר זכרתי למעלה (פרק ב' מאמר ב' חלק זה) המה מחוסרי לחם ועוברים כמה עבירות, כמו שאמרו (פרק קמא דקידושין) ר' יהודה אומר כל שאינו מלמד לבנו אומנות כאלו מלמדו ליסטות, מאי בינייהו איכא בינייהו דאגמריה נמי עיסקא, כלומר לר' יהודה אפילו למדו עיסקא ר"ל מו"מ נמי כאלו למדו ליסטות כי לפעמים אין לו במה לעסוק במו"מ ועומד ומלסטם רק מלאכה דוקא ובתבונת כפיו, מהם יחניפו הבריות ויבאו להשתחוות לאגורת כסף וככר לחם ומהם גוזלים ונעשים ליסטים ממש ומהם גונבים מיהודים ושאר העמים ומהם מחללים את ה' בין הגוים ע"י נבלות גדולות אשר יעשון ואכלו את כל העמים, אז יאמרו בגוים עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא יש נבלה שלא מלומדים בה ולא רמאות שלא בקיאים בה ולא זיוף שלא ידעו בה עד שיאמרו בגוים שהתלמוד אשר היהודים מלמדים לבניהם אינו אלא חריפות וחריצות לרמאות את הבריות, ואמנם אם היה בידם מלאכה להתפרנס בה לא היו עושים כל אלה, כמו שאמרו חז"ל העניות מעביר את האדם על דעת קונו והקולר תלוי בצוארי אבותם שלא למדו אותם אומנות בקטנותם, ולמה יאמרו הגוים יהודי רמאי הוא ונבלה עמו ולמה יחרפו תורת ה' על כי תמאס יגיע כפיך ותבזה כל העושה מלאכה:

ויותר חרה לי על תלמידי חכמים שלא רוצים ללמד לבניהם אומנות רק תורה לבד וסומכים עצמם שבניהם יהיו רבנים ודיינים, ולא רבים יחכמו בתורה עד שיגיעו להיות מורה הוראות בישראל ונשארים קרח מכאן וקרח מכאן ונעשים מלמדי תינוקות, ומשרבו בעלי זאת הדעת רבו המלמדים יותר מן התלמידים ועל כן אינם מגיעים לחצי פרנסתם ובביתם אין לחם ואין

שמלה ואינם יכולים לעסוק ע"י זה במלאכתם מלאכת הקודש באמונה, ומהם שעוסקים עם זה באיזה מו"מ, ומהם שהולכים לבעלי בתים ללמוד שיעורים בבתיהם, ומהם שמרחקים נדוד מנשותיהם בארץ רחוקה ללמוד שם עם תלמידים למען יראו את הלחם ובניהם נעשים בורים ע"י זה כי יגדלו ואין אב ונשיהם לחמם בדאגה יאכלו, ומהם אשר ילכו בארצות רחוקים ולא ימצאו תלמידים ונשיהם וטפם מתים ברעב, ומהם אשר ישוטטו רבים בארץ מרחקים, זה נעשה איש מוכיח, וזה הכין לבו לדרוש וילך בדרך מרחק וידרש לבית ישראל, וזה הולך על ארץ רחוקה לקבץ על יד ויקבץ מכל ישראל, וזה מלין יתן בספר ויחקו הדברים בדפוס וגם דמו הנה נדרש, וזה נודד הוא ללחם לכל הערים הרחוקות ואין מוכיח ואין דורש ואין מבקש כ"א טרף לביתו זו אשתו ובניו וחשוקיהם כסף וכלם נצרכים לבריות ומבקשים לחם, והאשם הזה הוא על אבותם שלא רצו ללמד אותם בקטנותם אומנות:

והנה האבות עשו זה לשם שמים וסמכו עצמן על דעת ר' נהוראי שאמר (בפרק בתרא דקידושין) מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה ולא יבינו כי זה הוא מעשה יצר הרע כדרכו להלביש ולכסות הדברים אשר לא טובים בכסות החסידות ועל כל פשעים יכסה אהבה ויראת ה' ויראה אליו פנים לשם שמים, ולא ידעו שאין זה דעת ר' נהוראי כלל כמו שכתב המהרש"א ז"ל, שאין דעת ר' נהוראי שיניח אדם מללמד את בנו כל אומנות לגמרי אלא תורה בלבד שהרי אמרינן בפרק קמא שחייב כל אב ללמד את בנו אומנות וליכא מאן דפליג, ושנינו ג"כ (בפרק ג' דאבות) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, אבל הכי קאמר מניח אני הקביעות של כל האומנות ואני מלמדו תורה בקביעות, ואומנות עראי, וזה שאמר שהאומנות אינו עומד לאדם אלא בילדותו שאז הוא בכחו לקבוע לו אומנות כבדה אבל כשבא לימי זקנה או חולי אינו יכול לעשות מלאכה כל כך כדי פרנסתו אבל התורה אינו כן דע"י התורה המלאכה נקיה וקלה שיכול לעשות גם בימי זקנה מתברכת לו וזה וזה נתקיים בידו כהך דחסידיה הראשונים בברכות עכ"ל. ואף גם מי שיש לו פרנסה ע"י התורה אינו מתעשר לעולם עי"ז רק נוטל חייו מן העולם, כמו שאמרו חז"ל (בפרק ד' דאבות) ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם:

אתה אחי אהה על הרעה הגדולה הזאת, עד מתי לא נשא לבבנו אל כפים לקרבם אל המלאכה, בלי ספק שכל העובר על דברי חכמינו ז"ל בדבר הזה ואינו מלמד את בנו אומנות עתיד ליתן את הדין לפני ב"ד של מעלה וענוש יענוש, גם ענוש לצדיק אשר יעשה כזאת לבניו לש"ש, בפרט בגלות המר הזה שאין ליהודים קרקעות ולא עבדים לא שדות ואכרים לא כרמים ויוגבים לא מקנה לא בקר וצאן אף לא בתים בכמה מקומות, אף גם עיקר מו"מ בסחורות גדולות המובלים ממדינה למדינה בפרט דרך אניה בלב ים אסורות לנו, במה נחיה בגוים עצמנו נשינו וטפנו, ובפרט כעת אשר רוב המלכיות מחבבים בעלי המלאכות והחרש והמסגר ונותנים רשות לדור בכל מקומות ממשלתם ומקילים המס מן היהודים בעלי מלאכות ומכבידים המס על היהודים שאינם בעלי המלאכות:

והנה האומות אומרים עלינו אומה זאת היא ישבה בגוים ובטלנים הם ועצלנים כי נרפים הם אינם עוסקים בעבודות אף ירפו ידיהם מן המלאכה רק לחם סחרים ינעם להם סחר גוים, והלא המה עם דל ואת הארץ יסחרו הלא יטמאו את הגוים אשר סביבותם ברמאות וחריצות וזיופים ורביית וכספם מקובצת מעמים רבים ויניקת חלב גוים, אחר כי המלאכות אצלם לבושת וגם לחרפה ואת כל האומנות בזו להם בני ישראל, וכלום יש חילול ה' וסכנות הכלל והפרט יותר מזה, ותא חזי ביניהם אפילו המלכיות בכבודם ובעצמם ילמדו אומנות וכל אחד יודע במלאכה אחת בחששם פן ואולי יתגלגל הדבר ויגיע עת הצורך, ואיך יאמר עם עני ואביון מגבה רוח חרפה היא לנו המלאכה, אין זה כי אם חסרון דעת ישרה להתבונן על התכלית הנכונה:

ועתה ישראל שמעו נא אל אשר יאמר אחד קדוש מן הזוגות הקדמונים (בפרק קמא דאבות) אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, ושימו לבבכם מן היום הזה ומעלה ללמד את בניכם מלאכה איזה שעות ביום ושננתם לבניכם ולמדתם אותם שאר כל היום תורה בקביעות כדעת ר' נהוראי, כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ כלומר תלמוד תורה עם תלמוד דרך ארץ שהיא אומנות, למען יתפרנסו בכבוד מיגיע כפם ולא יצטרכו עם בית ישראל זה לזה ולא לעם אחר ולא יצפו לשלחן אחרים ולא יצטרכו להחניף ולרמאות את הבריות ולא יוכרחו להרחיק נדוד בארץ לא להם, והמשכילים בעם יתנו לב ללמד אומנות נקיה וקלה כמעשה מחט וכדומה אפילו לבנותיהם מטעם הנזכר, וכמה הזהירו חז"ל על המלאכה עד שאמרו מוטב שיעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ולא יצטרך לבריות, ואמרו עוד פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות, ואם לאו גם התורה שלמדו לבניהם לא יתקיים בידם כי אם אין קמח אין תורה:

ובאזני שמעתי מפי ת"ח אחד שהתרעם על אבותיו שלא למדוהו מלאכה בנערותו להחיות בה, ואמר כהאי לישנא אמי אמי למה ילדתני אבי אבי מדוע מלאכה לא למדתני למה לנצח עכרתני שבת חול עשיתי ונצרך לבריות הייתי, אבל אם הייתם מלמדים אותי מלאכה, היה במעשה ידי ברכה, והייתי עובד ה' אלף פעמים ככה, ובשמעי הדבר יצא מפיו עמדותי מרעיד ומשתומם ואמרתני אוי לנו על המנהג הרע הזה שנתפשט באומתנו אם יאה לישראל עניותא לא יאה להם גסותא:

אפס יתבוננו האבות ויתנו לב ללמד לבניהם אומנות שהיא נוהגת בכל דור ובכל מקום, ויהיה מלאכה נקיה לא בורסקי ולא טבחות, ויהיה מלאכה הנעשה בתוך ביתו לא ברחובות קריה כמו הבונים בתים במלאכת החומה, לא גמל ולא קדר ולא ספן שמלאכתם בדרכים רחוקים, ולא מלאכה שיש בה סכנת נפשות כמו הנגרים חרשי עץ שצריכים לעמוד בראש הגג ובמקום גבוה מעל גבוה לעשות מלאכתם וכן מלאכת המלחים יורדי הים באניות, ולא מלאכה שגורם עון כמו האומנים עלי עשור ועלי נבל הפורטים על פי נבל וכלי זמר כנורות ומצלתיים במחולות הנשים ורקוד הבתולות ובבתי משתה, וכן המציירים בצבעים פרצופי אדם ונשים יתארו בשרד ובגווונים אשת יפת תואר שכל אלה מביא את האדם לידי עבירה, ולא רופא כי טוב שברופאים

לגיהנם, ולא מלאכה כבדה שצריך כח גדול עד כי ייגע ידו, רק יהיה מלאכה קלה על האדם אשר לא ייעף ולא ייגע הרבה כדי שיוכל עם זה לעסוק בתורה ג"כ ויוכל לעשותו בעת זקנתו:

וכי תאמר בלבבך הלא אין עשירות מן האומנות כי שכר כל יגיע כפים נצרך למזון וטרף בית ובעודו בכפו יבלענה ואני רוצה שיהיה בני עשיר, על זאת אשיב דע לך שאם יש לו מזל טוב ונגזר עליו להיות איש מצליח אל תירא כי יעשר איש אשר המלך חפץ ביקרו כי המזל הטוב רודף אחרי האנשים שגזר עליהם ה' עשירות וירדפם דרך מעלה מעלה עד יעשרו עושר גדול, ובלי מתכוין יזדמנו לבנך סיבות טובות ודברים טובים וכל אשר יעשה יצליח כי ברכת ה' היא תעשיר ומעצמו מגיע ההצלחה ויבא הלך לאיש העשיר, וכן בהפך כל ההשתדלות וכל החריצות והזהירות וכל המו"מ לא יועיל לאשר נגזר עליו להיות גבר לא יצליח בימיו, כי הדלות ירוץ אחריו וירדוף איש עני עד בלי השאיר לו דבר ומאומה אין בידו, כאשר תעיד הנסיון שלפעמים מתעשר איזה אומן עושר גדול עד שמניח אומנתו וישבות מכל מלאכתו אשר עשה, ואולם התועלת יהיה אם אין לו מזל טוב שיהיה לו פרנסה בכבוד ויהנה מיגיע כפו ויוכל לעבוד את ה' ולעסוק בעתות הפנאי בתורה לשמה:

ועד מתי יהיה זה לנו למוקש מדוע היה לבז לנו האומנות וכל מלאכה נמבזה ונמאס אצלנו, וכי האיתנים מוסדי התורה שבע"פ המה התנאים לא היו בעלי מלאכות הלא מצינו הרבה מהם שהיו בעלי אומנות כמו ר' יצחק נפחא ור' יוחנן הסנדלר וכדומה, ואמרו חז"ל חנוך תופר מנעלים הוה, וכן גם עתה הוא מנהג בני מערבי ששם היהודים רובם ככלם בעלי מלאכות אפילו הרבנים שלהם:

גבוה מעל גבוה לעשות מלאכתם וכן מלאכת המלחים יורדי הים באניות, ולא מלאכה שגורם עון כמו האומנים עלי עשור ועלי נבל הפורטים על פי נבל וכלי זמר כנורות ומצלתיים במחולות הנשים ורקוד הבתולות ובבתי משתה, וכן המציירים בצבעים פרצופי אדם ונשים יתארו בשרד ובגוונים אשת יפת תואר שכל אלה מביא את האדם לידי עבירה, ולא רופא כי טוב שברופאים לגיהנם, ולא מלאכה כבדה שצריך כח גדול עד כי ייגע ידו, רק יהיה מלאכה קלה על האדם אשר לא ייעף ולא ייגע הרבה כדי שיוכל עם זה לעסוק בתורה ג"כ ויוכל לעשותו בעת זקנתו:

וכי תאמר בלבבך הלא אין עשירות מן האומנות כי שכר כל יגיע כפים נצרך למזון וטרף בית ובעודו בכפו יבלענה ואני רוצה שיהיה בני עשיר, על זאת אשיב דע לך שאם יש לו מזל טוב ונגזר עליו להיות איש מצליח אל תירא כי יעשר איש אשר המלך חפץ ביקרו כי המזל הטוב רודף אחרי האנשים שגזר עליהם ה' עשירות וירדפם דרך מעלה מעלה עד יעשרו עושר גדול, ובלי מתכוין יזדמנו לבנך סיבות טובות ודברים טובים וכל אשר יעשה יצליח כי ברכת ה' היא תעשיר ומעצמו מגיע ההצלחה ויבא הלך לאיש העשיר, וכן בהפך כל ההשתדלות וכל החריצות והזהירות וכל המו"מ לא יועיל לאשר נגזר עליו להיות גבר לא יצליח בימיו, כי הדלות ירוץ אחריו וירדוף איש עני עד בלי השאיר לו דבר ומאומה אין בידו, כאשר תעיד

הנסיון שלפעמים מתעשר איזה אומן עושר גדול עד שמניח אומנתו וישבות מכל מלאכתו אשר עשה, ואולם התועלת יהיה אם אין לו מזל טוב שיהיה לו פרנסה בכבוד ויהנה מיגיע כפו ויוכל לעבוד את ה' ולעסוק בעתות הפנאי בתורה לשמה:

לכן שמע בני וקח אמרי נועם אשר חכמים יגידו אל לבך ואהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ותלמד לבניך אחריוך מלאכה ולא תהיינה עוד לבז וחרפת עמי יסור, כמו שכתוב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכ"ח) ואמרו חז"ל אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא